

paid at structuring the manipulation notion field of alternatives of semantic elements. The differences in the manipulative influence on a mass addressee, individual and mass-individual ones are underlined.

Keywords: manipulation, types of manipulation, the field of definitions of manipulation, alternative semantic elements of the notion of manipulation.

Григор'єва А. В.

Донецький національний університет (м. Вінниця)

ОДНОАКТАНТНІ ТА БАГАТОАКТАНТНІ ПРОТИСТАВЛЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено вивченню особливостей одноактантного та багатоактантного протиставлення та засобів його вираження у німецькій та українській мовах; зіставляються такі поняття, як протиставлення, протилежність і протиріччя; виокремлюються дві основні групи протиставлення: одноактантні та багатоактантні – в одному проміжку часу; установлено, що протиставлення може виражатися як експліцитно, так й імпліцитно, переважно за допомогою простих і складних речень.

Ключові слова: протиставлення, протилежність, протиріччя, імпліцитність, експліцитність, одноактантність, багатоактантність.

Протиставлення як логічна категорія має давню традицію у своєму вивченні, яка дає змогу виявити загальні тенденції уявлень про світ у різних культурах. Процес пізнання через протиставлення відображає особливості людського мислення і має свою специфіку вираження в конкретній мові, виявлення якої становить актуальність пропонованої статті.

Метою статті є ідентифікація й диференціація одноактантного та багатоактантного протиставлення у німецькій та українській мовах.

Завдання:

- розмежувати такі поняття, як протиставлення, протилежність та протиріччя;
- розглянути основні групи протиставлення у німецькій та українській мовах;
- виявити засоби вираження одноактантного та багатоактантного протиставлення у німецькій та українській мовах.

Явищем протиставлення цікавились ще вчені античної епохи (Арістотель, Геракліт, Платон). Цей інтерес не зникав протягом усієї подальшої історії розвитку людського суспільства (Дж. Бруно, Г. Гегель, І. Кант та ін.).

На думку В. Перетрухіна, у формуванні протиставних відношень “антоніми виражають протилежні, але обов’язково співвідносні поняття, тому що протилежними можуть бути лише видові поняття певного родового поняття” [6, с. 30]. Цю ж думку поділяє і Л. Новиков, відзначаючи, що “протиставлення слів у тематичній групі завжди здійснюють у рамках ширшого поняття (підстави їхнього зіставлення)” [4, с. 81]. Найбільшу увагу протиставленню стали приділяти у структурній семантиці, що цілком закономірно, враховуючи, яке значення надавали представники структурної фонетики поняттю фонологічного протиставлення, або опозиції. Так, наприклад, Й. Трір стверджує, що кожне виголошене слово викликає свою протилежність у свідомості мовця і слухача.

Протиставлення вражає сильніше ніж одноманітність, як зазначив Л. М. Полюга: “найяскравіше проявляється їхня глибина, бо на темному фоні найчіткіше видніється світле, звучання чудово сприймається в тиші, знайшовши кінець чогось, підсвідомо

шукаємо його початок. Зіставляємо ці ситуації внаслідок індуктивності людського мислення, здатності розвивати власну думку” [11, с. 6]. Але варто зазначити, що поряд з протиставленням існують такі поняття, як протилежність та протиріччя, які розрізняються між собою.

У філософському словнику подається таке визначення: “Протилежність – категорія, що виражає одну зі сторін діалектичного протиріччя, яка передбачає і виключає іншу протилежність; остання, у свою чергу, перебуває у рамках одного й того ж поняття в такому ж відношенні до першої” [1, с. 260]. Під протиріччям (в логіці) розуміється “наявність (в міркуванні, тексті, теорії) двох висловлювань, з яких одне – заперечення іншого; в широкому сенсі – твердження про тотожність свідомо різних об’єктів. Протиріччя вказує або на логічну абсурдність міркування, яке привело до нього, або на несумісність посилок, покладених в основу міркування” [12, с. 10]. Але є дослідники, які не бачать “... принципової різниці між протилежністю і протиставленням. Ці поняття часом змішуються, а найголовніше, – відмінність між ними не завжди усвідомлюється. Ототожнення цих понять призводить найчастіше до розширеної інтерпретації антонімії, внаслідок чого антоніми починають розглядатися або як слова, семантично поставлені в тексті за будь-якою ознакою, або як кореляти за ознакою статі, родинних відносин і т.д.” [1, с. 15]. Протиставлення лексичних одиниць, які не мають протилежного значення, ще не значить, що ці одиниці стають антонімами, тобто протилежність знаходить вираження у змісті слів і “є характеристикою лексичного значення як специфічно мовне відображення відмінностей і протиріч предметів і явищ об’єктивного світу” [6, с. 250–251].

Матеріал дослідження становлять 370 речень-прикладів протиставлення, які шляхом наскрізної вибірки були вилучені з німецькомовних та україномовних романів [2, с. 1–58; 7, с. 2–203; 8, с. 2–306; 9, с. 2–24].

У мовленні протиставленими можуть бути ознаки одного актанта або різних актантів, при цьому протиставлення відбувається як в одному проміжку часу, так і в різних. Дане дослідження присвячено аналізу засобів вираження одноактантного та різноактантного протиставлення в одному проміжку часу. Для вираження протиставлення можуть використовуватися різні засоби, але у деяких випадках вони можуть бути повністю відсутні; у такому разі протиставлення реалізується приховано, тобто імпліцитно. Саме тому залежно від способу представлення цієї категорії у мові, виділяється *експліцитне* та *імпліцитне протиставлення*. У дослідженні ідентифіковано дві основні групи протиставлення: а) одноактантне протиставлення в одному проміжку часу та б) різноактантне протиставлення в одному проміжку часу.

Одноактантне протиставлення в одному проміжку часу.

Особливість одноактантного протиставлення полягає в тому, що протилежними виступають ознаки одного й того ж актанта.

У німецькій мові дана група є найчисельнішою: 79,9%. Наприклад: *Er sah, dass sie nicht resigniert, sich nicht aufgegeben hatte, sondern bereits wieder an die Zukunft dachte und große Pläne hatte* ‘Він побачив, що вона не змирилася, не здалася, а вже знов думала про майбутнє та мала великі плани’ [9, с. 13]. Семантична структура даного прикладу побудована на протиставленні. Протиставленими виступають протилежні ознаки *nicht resigniert, sich nicht aufgegeben hatte* ‘не змирилася, не здалася’ *an die Zukunft dachte und große Pläne hatte* ‘думала про майбутнє’ та ‘мала великі плани’. Інтегральною семою протиставлення виступає ‘моральний стан людини’. Ознаки, властиві цьому актанту, не порівнювані, але обов’язково співвідносні поняття, бо протилежними можуть бути лише видові поняття певного родового поняття. З логічної точки зору непорівнювані ознаки не можуть бути протиставленими, але використання

заперечної частки *nicht* 'не' та сполучника *sondern* 'а' тільки підкреслює значення протиставлення.

В українській мові дана група менше лише на 4%. Протилежність ознак в україномовному прикладі реалізована також за рахунок сполучника *a*: *Йй здавалося, що поряд з таким хлопцем з голлівудською посмішкою має бути яскрава, помітна, довгонога красуня, а не вона, сіра мишка, яка навіть косметикою користувалася по великих святах* [7, с. 9]. Інтегральною семою у даному прикладі є 'зовнішній вигляд'. Протиставлення ознак *яскрава, помітна, довгонога красуня* та *вона, сіра мишка* реалізується також метафорою *сіра мишка*. Метафора визначає приналежність актанта до того класу, до якого він входить, і включає його в категорію, до якої він не може бути віднесений на раціональному рівні. Використання метафори впливає на емоції і уяву адресата.

У наступному прикладі, наведеному з німецького роману, протиставлення, або наслідок, який з нього випливає, виражено імпліцитно: *Er wäre am liebsten davongerannt. Aber Flucht war keine Lösung* 'Він краще б утік від цього. Але втеча не була вирішенням' [9, с. 9]. Інтегральною семою є 'емоційний стан актанта'. Протиставлені дві ознаки: ірреальна: *wäre am liebsten davongerannt* 'краще б з усього втік від цього' і реальна: *Flucht war keine Lösung* 'втеча не була вирішенням'; при цьому реальна ознака має імпліцитний характер. Якщо відновити імпліцитно виражену інформацію, виникає логічний ланцюжок: *Er wäre am liebsten davongerannt. Aber Flucht war keine Lösung, das heißt er ist nicht davongerannt* 'Він краще б утік від цього. Але втеча не була вирішенням, тобто, не втік'. Два простих речення поєднуються сполучником *aber* 'але', що підкреслює протиставне значення.

Українською мовою наведемо приклад речення з роману: *Часто вона уявляла, як увечері, після одруження, вона зайде до спальні законного чоловіка у своєму білосніжному вбранні, втомлена, але щаслива* [7, с. 10]. Інтегральною семою є 'фізичний та емоційний стан'. Друга ознака *щаслива* протиставлена імпліцитно вираженому наслідку з першої ознаки; *втомлений* асоціюється з *сумним*, а тому цій ознаці протиставляється експліцитно виражена друга ознака *щаслива*. Якщо відновити логічний ланцюжок, то маємо умовивід: *втомлена* – значить повинна бути сумною, але *вона щаслива*. Ідею протиставлення також виражає протиставний сполучник *але*.

У німецькій мові сполучник *aber* 'але' також часто підкреслює ідею протиставлення: *Er sollte sich nicht aufregen. Aber er regte sich auf, wenn man ihm die Wahrheit vorenthielt* 'Йому не слід було хвилюватися. Але він хвилювався, коли від нього приховували правду' [9, с. 6]. Інтегральною семою даного прикладу є 'емоційний стан актанта'. Мовну основу для протиставлення створює заперечна частка *nicht* 'не' та сполучник *aber* 'але', який пов'язує просте речення та головну частину складнопідрядного речення.

Інтегральною семою українського *Вона могла б розповісти багато, докладно й барвисто, до найменших деталей, але не тут, а в іншій обстановці, коли вона відчувала б себе більш спокійно і комфортно* [7, с. 46] є 'здатність/нездатність актанта розмовляти та емоційний стан актанта'. Цікавий цей приклад ще й тим, що в експліцитному компоненті стверджується одразу не одна, а декілька ірреальних ознак: *могла б розповісти багато, докладно й барвисто, до найменших деталей* та *коли вона відчувала б себе більш спокійно і комфортно*. Протиставлення виникає в результаті протиріччя через неможливість з якоїсь причини збігу бажаного і дійсного, тобто актант *міг би розповісти, але не розповідає*. Мовним засобом протиставлення у цьому складносурядному реченні є поряд з протиставним сполучником *але* ще й сполучник *a* та заперечна частка *не*.

У наступному випадку *Vielleicht brauchte sie eines Tages keinen Rollstuhl mehr* 'Можливо одного дня їй більше не буде потрібна інвалідна коляска' [9, с. 16] протиставлення безпосередньо виражених думок відсутнє. Але протиставленими є експліцитна ознака та наслідок з неї, який виражено імпліцитно. 'Фізичний стан актанта' виступає інтегральною семою даного прикладу (необхідність коляски). Імпліцитність збагачує зміст того компонента, з якого вона впливає. Прислівник *mehr* 'більше' підкреслює імпліцитний характер протиставлення, тобто одного дня їй більше не буде потрібна інвалідна коляска, але зараз вона не може обійтися без неї.

На матеріалі української мови протиставний відтінок у розділові відношення (чергування), які виражені повторюваним сполучником *чи ... чи*, вносить прислівник *навпаки*: *Вона ж, обхопивши його заплюжені чоботи обома руками, чи то боронилася, чи, навпаки, помагала* [2, с. 52]. Тут протиставленими виступають ознаки *боронилася* та *помагала*. Інтегральна сема – 'виконання фізичної дії актантом'.

У прикладі *Besonders gesprächig ist sie ja nicht, oder?* 'Вона не особливо балакуча, чи не так?' [8, с. 419] мовець використовує питання замість ствердження протилежної ознаки актанта, можливо, через відсутність впевненості у своїй думці. Інтегральною семою є 'риси характеру'. Протиставленим є імпліцитне заперечення ознаки *nicht gesprächig* 'не балакуча' імпліцитному ствердженню цієї ж ознаки *gesprächig* 'балакуча' в одному актанті.

В обох мовах були виокремлені приклади, де мовну основу для протиставлення утворюють антонімічні лексеми: *Dann hatte er ihre Frage, ob er sie operieren würde, nicht mit nein, sondern mit ja beantwortet* 'Потім на її питання, чи буде він її оперувати, він відповів не ні, а так' [9, с. 46]. Ідею протиставлення виражає сполучення *nicht* 'не' ... *sondern* 'а', а основним засобом його реалізації є антонімічні слова *nein* 'ні' – *ja* 'так'. Інтегральною семою є 'позитивна/негативна відповідь актанта'. *Sie brauchen dich, um den Kreis zu schließen und das Geheimnis zu offenbaren* 'Ти їм потрібна для того, щоб закрити коло та розкрити таємницю'. У даному прикладі для вираження актантів протиставлення та протилежних ознак, які притаманні цим актантам, використовуються антонімічні лексеми. *Kreis* 'коло' протиставлено *Geheimnis* 'таємниці' на підставі своїх визначальних ознак, які є протилежними за значенням (*schließen/ offenbaren* 'закрити/розкрити') [8, с. 333]. *Траплялося це випадково чи він робив це навмисно, дівчина до цього часу не знала* [7, с. 9]. Тут протиставлення виражається антонімічними словами *випадково* та *навмисно*, а також розділовим сполучником *чи*, що виражає відношення, які акцентують взаємовиключення та несумісність. Інтегральна сема – 'характеристика дії'. *Пощастило, значить, що не на зміні. – Швидше, навпаки, не пощастило...* [7, с. 113]. Інтегральною семою даного протиставлення є 'вдача/невдача актанта'. Тут різні особи висловлюють протилежні думки: *пощастило – не пощастило*, при цьому кожен мовець упевнений у своєму судженні. Ідею протиставлення підсилює вживання заперечної частки *не* та прислівника *навпаки*. Даний різновид протиставлення реалізується в мовленні у формі діалогу, що дозволяє виявити протилежні думки, а також ствердити чи заперечити одну з них.

Різноактантне протиставлення в одному проміжку часу.

На відміну від української мови, в якій дана група становить 25,1%, в німецькій мові цей відсоток складає 20,1%. Дана група включає приклади, де протиставленими є ознаки різних актантів: *Die meisten Patienten hatten Besuch von Freunden und Verwandten. Barbara war allein und wusste nicht, wie sie die Zeit totschlagen sollte* 'Більшість пацієнтів відвідували друзі та родичі. Барбара була одна та не знала як вбити час' [9, с. 16]. Інтегральна сема – 'наявність/відсутність знайомих у актанта'.

Даний приклад, який складається з двох окремих речень, ґрунтується на протиставленні сполучення однієї ознаки *hatten Besuch von Freunden und Verwandten* 'відвідували друзі та родичі' з одним актантом *die Patienten* 'пацієнти' поєднанню іншої ознаки *war allein* 'була одна' з другим актантом *Barbara* 'Барбара'. Мовними засобами вираження протилежних ознак є слова, які є не мовними антонімами (*hatten Besuch von Freunden und Verwandten* 'відвідували друзі та родичі' – *war allein* 'була одна'), а контекстуальними: мається на увазі, що коли актанта *відвідують друзі та родичі*, то він *не один*, тобто відбувається протиставлення поєднання однієї протилежної ознаки з одним актантом (*die Patienten hatten Besuch von Freunden und Verwandten* 'пацієнти відвідували друзі та родичі') сполученню другої ознаки з другим актантом (*Barbara war allein* 'Барбара була одна').

Offensichtlich wissen sie etwas, das die anderen nicht wissen 'Очевидно, *ви знаєте щось, чого інші не знають*' [8, с. 511]. Протиставлення різних актантів з їх ознаками реалізується за умови ствердження ознаки в одному актанті (*sie wissen* 'ви знаєте') та її ж заперечення в іншому актанті (*die anderen wissen nicht* 'інші не знають'). Інтегральною семою цього протиставлення є 'обізнаність актанта'. За формою та змістом ознаки, що виражені словами *wissen/nicht wissen* 'знати/не знати', є суперечливими, тобто, між ними не може бути третього, проміжного. Мовну основу для протиставлення створює заперечна частка *nicht* 'не' та антонімічні лексеми *wissen* 'знаєте' – *nicht wissen* 'не знаєте'.

В українській мові протиставлення також може відбуватися за рахунок вживання антонімів: *Бджоли дурні – вони цвіт співають та мед із нього точать, тривоги не чують. А Маринька чує* [2, с. 46]. Протиставлення різних актантів з їх ознаками відбувається за умови заперечення певної ознаки в одному актанті *бджоли не чують* та її ж ствердження в іншому актанті *Маринька чує*. Інтегральна сема протиставлення – 'здатність/не здатність чути'. У даному прикладі є і друга пара ознак, які протиставляються, інтегральною семою яких є 'розумові здібності'. З першого названого компонента *бджоли – дурні, тривоги не чують* впливає імпліцитний наслідок: *Маринька чує, тобто вона не дурна*, що має ознаку, протилежну ознаці, яка виражена експліцитно. Мовною основою для протиставлення є заперечна частка *не*, лексичне значення антонімічних слів *не чують – чує*, а також використання протиставного сполучника *а*.

Das ist schon richtig, aber sie sehen im reifen Alter immer noch gut aus, während wir Frauen... 'Це, дійсно, так, але вони у зрілому віці виглядають все ще добре, у той час як ми жінки...' [9, с. 26]. У даному прикладі відбувається протиставлення ознак різних актантів *sie* 'вони' та *Frauen* 'жінки', де ознака першого актанта *sie* 'вони' стверджується експліцитно *sehen gut aus* 'виглядають добре', а у другому актанті *Frauen* 'жінки' та ж сама ознака заперечується: *sehen nicht gut aus* 'виглядають не добре'. Примітним є те, що остання ознака виражається імпліцитно, тобто, вона не стверджується експліцитно, а логічно виводиться з контексту. Формальним показником імпліцитності є багатокрапка, яка вказує на навмисне замовчування інформації. Інтегральною семою є 'зовнішній вигляд актанта'.

В українській мові у деяких випадках протиставлення також реалізується імпліцитно: *А люди в селі, погодься, набагато добріші й щиріші, аніж тут* [7, с. 62]. В аналізованому прикладі сполучення одного актанта *люди в селі* з ознакою *добріші й щиріші* протиставлене сполученню іншого актанта з цією ж ознакою, але з меншим ступенем вияву; при цьому інший актант та ознака виражені не експліцитно, а імпліцитно. Виходячи з контексту, можна зрозуміти, що протиставляються два актанти: *люди в селі – село* та *люди в місті – місто*. Протиставлення базується на

різному ступені вияву однієї й тієї ж ознаки в різних актантах. Сполучник із протиставним значенням *аніж* підсилює протиставлення. *Це всі ми тоді поводили себе неадекватно. А ти вчинила як треба* [7, с. 38]. У наведеному прикладі спостерігається різноактанте протиставлення *ми – ти*, де ознака одного актанта виражена експліцитно, а іншого – імпліцитно і впливає з першої названої ознаки (*Ми поводили себе неадекватно, а ти вчинила як треба*, тобто, *ти вчинила адекватно – імпліцитно, ми поводили себе неадекватно – експліцитно*). Інтегральною семою виступає 'поведінка актанта'. Варто зазначити, що протиставлення також відбувається за допомогою сполучника *а*, але представлене воно не складносурядним реченням, а двома окремими простими реченнями. *У моїх молодій картоплі ще немає, а у твоїх уже є*. Протиставлено поєднання однієї ознаки з одним актантом (*у моїх немає*) поєднанню другої ознаки з іншим актантом (*у твоїх є*). Інтегральна сема – 'наявність/відсутність предмета' у актанта. Сполучник *а* є мовним засобом вираження ідеї протиставлення.

У наступному прикладі *Жінки мріють про щось неземне, про гарне і вічне, а чоловіки – прагматики, думають про матеріальне* [7, с. 10] протиставлене сполучення однієї ознаки з одним актантом: *жінки мріють про щось неземне, про гарне і вічне* сполученню іншої ознаки з іншим актантом *чоловіки – думають про матеріальне*. Інтегральна сема такого протиставлення – 'сприйняття світу актантом'. У цьому випадку загальна ідея протиставлення впливає з експліцитно виражених несумісних ознак, а також за умови вживання протиставного сполучника *а*. Наведений приклад цікавий тим, що одна ознака актанта – *прагматики* протиставляється ознаці іншого актанта – *романтики*, але остання не виражена експліцитно, а відновлюється з пояснення, наданого автором: *мріють про щось неземне, про гарне і вічне*.

Отже, аналіз наведених конструкцій свідчить, що протиставлення в німецькій та українській мовах може відбуватися по відношенню до одного або декількох актантів. Реалізація даної категорії можлива за допомогою як експліцитно, так й імпліцитно виражених ознак актантів. Мовними засобами в обох мовах виступають: протиставний сполучник нім. *aber*, укр. *але*, заперечна частка нім. *nicht*, укр. *не* та слова-антоніми. Але на відміну від німецької мови в українській мові ідею протиставлення підкреслюють прислівники та інші сполучники. Протиставлення знаходить своє відображення у складних і простих реченнях, але вживання складних речень для вираження протиставлення більш характерно для української мови, аніж для німецької.

Перспективним можна вважати дослідження особливостей одноактантного та багатоактантного протиставлення на матеріалі французької мови.

Л і т е р а т у р а

1. *Вежбиньски Я.* Теоретические проблемы антонимии (взгляд с рубежа веков) [Электронный ресурс] / Я. Вежбиньски. – Режим доступа : <http://www.filologija.vukhf.lt/4-9/Wierzbinski.doc>.
2. *Матіос М.* Майже ніколи не навпаки [Електронний ресурс] / М. Матіос. – Режим доступу : http://www.e-reading.club/bookreader.php/1001186/Matios_-Mayzhe_nikoli_ne_navpaki.html
3. *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке: семантический анализ противоположности в лексике / Лев Алексеевич Новиков. – М. : Изд-во Московск. универ-та, 1973. – 290 с.
4. *Новиков Л. А.* Логическая противоположность и лексическая антонимия / Л. А. Новиков // Русский язык в школе. – 1966. – № 4. – 87 с.
5. *Новиков Л. А.* Семантика русского языка : [учеб. пос.] / Л. А. Новиков. – М. : Высш. школа, 1982. – 251 с.
6. *Перетрухин В. Н.* Проблемы синтаксиса однородных членов предложения в современном русском языке / Валентин Николаевич Перетрухин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. – 208 с.
7. *Талан С.* Коли ти поруч [Електронний ресурс] / С. Талан. – Режим доступу : http://bookz.ru/authors/svetlana-talan/koli-ti-_521/1-koli-ti-_521.html

8. Gier K. Rubinrot. Liebe geht durch alle Zeiten [Elektronische Quelle] / K. Gier. – Lesezugriff : [http://www.bookrix.de/book.html?bookID=yfff2b08e75d615\[...\]](http://www.bookrix.de/book.html?bookID=yfff2b08e75d615[...)
9. Morland A. F. Dann stürzte die Welt für sie ein [Elektronische Quelle] / A. F. Morland. Lesezugriff : [https://play.google.com/books/reader?id=nk7LCgAAQBAJ&printsec=\[...\]](https://play.google.com/books/reader?id=nk7LCgAAQBAJ&printsec=[...])

Лексикографічні джерела

10. Краткий словарь по философии / [сост. И. В. Блауберг, И. К. Пантин]. – М. : Политиздат, 1979. – С. 260.
11. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови / Лев Михайлович Полюга; [за ред. Л. С. Паламарчука]. – [2-е вид., доп. і випр.]. – К. : Довіра, 1999. – 275 с.
12. Современная энциклопедия [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/39302>.

References

1. Vezhbin'ski YA. Teoreticheskiye problemy antonimii (vzglyad s rubezha vekov) [Elektronnyy resurs] / YA. Vezhbin'ski. – Rezhim dostupa : <http://www.filogija.vukhf.lt/4-9/Wierzbinski.doc>.
2. Matíós M. Mayzhe níkoli ne navpaki [Yelectronniy resurs] / M. Matíós. – Rezhim dostupu : http://www.e-reading.club/bookreader.php/1001186/Matios_-_Mayzhe_nikoli_ne_navpaki.html
3. Novikov L. A. Antonimiya v russkom yazyke: semanticheskyy analiz protivopozhnosti v leksike / Lev Alekseyevich Novikov. – М. : Izd-vo Moskovsk. univer-ta, 1973. – 290 s.
4. Novikov L. A. Logicheskaya protivopozhnost' i leksicheskaya antonimiya / L. A. Novikov // Russkiy yazyk v shkole. – 1966. – № 4. – 87 с.
5. Novikov L. A. Semantika russkogo yazyka : [ucheb. pos.] / L. A. Novikov. – М. : Vyssh. shkola, 1982. – 251 с.
6. Peretrukhin V. N. Problemy sintaksisa odnorodnykh chlenov predlozheniya v sovremennom russkom yazyke / Valentin Nikolayevich Peretrukhin. – Voronezh : Izd-vo Voronezh. un-ta, 1979. – 208 s.
7. Talan S. Koly ty poruch [Elektronnyy resurs] / S. Talan. – Rezhym dostupu : http://bookz.ru/authors/svetlanatalan/koli-ti-_521/1-koli-ti-_521.html
8. Gier K. Rubinrot. Liebe geht durch alle Zeiten [Elektronische Quelle] / K. Gier. – Lesezugriff : [http://www.bookrix.de/book.html?bookID=yfff2b08e75d615\[...\]](http://www.bookrix.de/book.html?bookID=yfff2b08e75d615[...)
9. Morland A. F. Dann stürzte die Welt für sie ein [Elektronische Quelle] / A. F. Morland. Lesezugriff : [https://play.google.com/books/reader?id=nk7LCgAAQBAJ&printsec=\[...\]](https://play.google.com/books/reader?id=nk7LCgAAQBAJ&printsec=[...])

Lexicographic sources

10. Kratkiy slovar' po filosofii / [sost. I. V. Blauberг, I. K. Pantin]. – М. : Politizdat, 1979. – S. 260.
11. Polyuga L. M. Slovník antonímív ukraíns'koí movi / Lev Mikhaylovich Polyuga; [za red. L. S. Palamarchuka]. – [2-e vid., dop. í vipr.]. – K. : Dovíra, 1999. – 275 s.
12. Sovremennaya entsiklopediya [Elektronnyy resurs]. – 2000. – Rezhim dostupa : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/39302>.

Григорьева А. В. Одноактантные и полиактантные противопоставления в немецком и украинском языках.

Статья посвящена изучению особенностей одноактантного и многоактантного противопоставления и средств его выражения в немецком и украинском языках; сопоставляются такие понятия, как противопоставление, противоположность и противоречие; выделяются две основные группы противопоставления: одноактантные и полиактантные – в одном промежутке времени; установлено, что противопоставление может выражаться как эксплицитно, так и имплицитно, преимущественно, при помощи простых и сложных предложений.

Ключевые слова: противопоставление, противоположность, противоречие, имплицитность, эксплицитность, одноактантность, многоактантность.

Grygorieva A. V. Oppositions with One and Multi- Actants in the German and Ukrainian Languages.

The article examines the characteristics of the oppositions with one and multi- actants and the means of their expression in the German and Ukrainian languages. The concepts such as opposition, contrast and contradiction have been compared. The two main opposition groups: one and multi- actants have been

identifies in one time period. The opposition has been found out to be expressed either explicitly, or implicitly, advantageously by means of simple and complex sentences.

Keywords: contrast, opposition, contradiction, implicitness, explicitness.

Деменчук О. В.
Рівненський державний гуманітарний університет

ТИПИ І СТРАТЕГІЇ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ В АСПЕКТІ МІЖМОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті схарактеризовано типи і стратегії семантичної деривації лексики в аспекті міжмовних досліджень. На матеріалі перцептивної лексики української, польської та англійської мов розкрито особливості динаміки розвитку семантичної парадигми лексики в зіставному аспекті. Обґрунтовано методологічну релевантність використання поняття “модель ситуації” як tertium comparationis у зіставленні семантичної деривації лексики. Установлено типи відповідностей (подібностей та розбіжностей) реалізації механізмів і стратегій семантичної деривації лексики у близько- та віддаленоспоріднених мовах.

Ключові слова: семантична деривація, ситуація, учасник (актант), перспектива, профіль.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки ефективність розв’язання будь-якої проблеми значною мірою залежить від того, наскільки всебічно дослідник проводить аналіз мовного явища, зважаючи інколи не стільки на власне лінгвістичну характеристику об’єкта дослідження, скільки на його гносеологічну властивість бути елементом мовної когніції, що відображає особливості природи людського знання, закономірності пізнавальної діяльності людини, специфіку її мисленневих стратегій тощо. Представляючи когнітивний (у широкому сенсі) вимір об’єкта дослідження, такого типу характеристики засвідчують його динамічний потенціал, який у сфері лексичної семантики набуває іпостасі теоретичного конструкта під назвою **семантична деривація**.

Когнітивний складник визнається ключовим параметром семантичної деривації, оскільки фіксує “стійкі асоціації, пов’язані з уявленням про явище, яке позначає слово” [14, с. 193]. З цього погляду семантична деривація не зводиться лише до феномену синхронної полісемії (багатозначності, що засвідчує статичне поєднання твірного та похідного значень – пор. концепцію “семантичних містків” у [18]), оскільки окрім тривіального поєднання смислових компонентів враховує також різного типу актантні перетворення, такі, як деагентивація, діатетичний зсув, категоріальний зсув тощо. “Перехід від дослідження регулярної багатозначності до дослідження семантичної деривації пов’язаний з усвідомленням того, що відношення між двома значеннями багатозначного слова зазвичай несиметричні: одне з них є мотивуючим, або твірним, а інше – мотивованим, або похідним. Порівняно з аналізом регулярної багатозначності, у встановленні відношень семантичної деривації додається ще два кроки – ставиться питання про напрям відношень похідності між значеннями і про правила переходу від твірних значень до похідних” [13, с. 12].

Актуальність теми статті зумовлена необхідністю поглибленого вивчення динаміки лексико-семантичних систем близькоспоріднених мов, що пов’язане з усвідомленням і визнанням факту функціональної та когнітивної природи мови загалом.